

НОРВЕЖКАТА ЛИТЕРАТУРА В БЪЛГАРИЯ ПРЕЗ ПОСЛЕДНИТЕ ДВЕ ГОДИНИ (2020/2021) – ТЕМИ, МОТИВИ, ПРЕВОДНИ ОСОБЕНОСТИ

Евгения Тетимова
Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме: Публикацията прави кратък преглед на цялостната рецепция на норвежка литература в България от Освобождението до наши дни. Тя се фокусира основно върху три книги, преведени у нас от норвежки език в последните две години (2020/2021) – „Срещу природата“ (Imot naturen) на Томас Еспедал, „Неспокойните“ (De urolige) на Лин Улман и „Трилогия“ (Trilogien) на Юн Фосе. Целта е да се анализират основните теми и мотиви в тези преводни произведения, да се открият техните стилови характеристики и предаването им при превод на български език. Въз основа на сравнението между преводни и оригинални произведения се посочват примери за трудности, предизвикателства и добри преводачески решения при превод на отделни езикови и стилистични особености от норвежки на български език.

Ключови думи: норвежка литература, рецепция, превод, стилови характеристики

Abstract: The publication provides a brief overview of the overall reception of Norwegian literature in Bulgaria from the Liberation to the present day. It focuses mainly on three books translated from Norwegian in the last two years (2020/2021) – *Against nature* by Thomas Espedal, *The Undead* by Linn Ullmann and *Trilogy* by Jon Fosse. The aim is to analyze the main themes and motives in these translated works, to highlight their stylistic characteristics and their transmission in translation into Bulgarian. Based on the comparison between translated and original works, examples of difficulties, challenges and good translation solutions in translating certain linguistic and stylistic features from Norwegian into Bulgarian are given.

Keywords: Norwegian literature, reception, translation, stylistic features

Скандинавските литератури и в частност норвежката добиват популярност в България още в края на XIX и началото на XX век. Непосредствено след Освобождението (1878) у нас се поставя началото на интензивна преводаческа дейност, породена от устрема на българските интелектуалци да се навакса изостаналостта във всички области на живота, включително в българската литература, най-вече чрез преводни произведения на наложили се вече европейски автори. По това време българската четяща аудитория се запознава с творбите на норвежките класици Хенрик Ибсен, Бьорнстерне Бьорнсон, Кнут Хамсун.

Рецепцията на норвежката литература в България може да се раздели на следните периоди¹:

- От края на XIX и началото на XX век до 1944 г.
- От 1944 до началото на 80-те години на XX век.
- От края на 80-те години до 2000 г.
- От 2000 г. до наши дни.

Първият етап се отличава с интензивна преводаческа дейност, но и с непреки преводи, направени не от оригиналния език, а от трети – най-често руски, немски, френски, английски. Преводачите са български интелектуалци, които следват в Европа, имат досег с европейските литератури и работят активно за „преноса“ на голям брой наложили се автори и литературни произведения в българската култура. Тук следва да се изтъкнат имената на творци като Гео Милев, Петко Ю. Тодоров, Константин Константинов, Светослав Минков и др. В техните собствени творби се наблюдават сходни теми, образи и мотиви с тези на редица скандинавски писатели². Въпреки че превеждат, без да имат пряк досег с изходната култура, и че преводите им не могат да се вместят в съвременните разбирания за превода като „трансфер на култури“³, техните преводачески опити изпълняват важна мисия – да „пренесат“ у нас най-големите достижения на европейската литература по това време, да допринесат за развитието на българската литература. Произведенията на Хенрик Ибсен и Кнут Хамсун, например, излизат тогава на български език, преведени от руски или немски. До 1931 г. на български език се превежда цялостното творчество на Ибсен, до 1939 – почти всички драми и разкази на Бьорнсон, до 1944 се превеждат и всички произведения на Сигрид Унсет. Популярен в началото на XX век у нас е също Хамсун, най-вече с романа си „Виктория“, който се отпечатва многократно за период от десет години, преведен от различни преводачи и издаден от различни издателства. През 1928 – 1929 г. издателство „Игнатов“ публикува 12-томно

¹ Периодизацията и посочените данни за преводи се основават на редица публикации, разглеждащи в детайли особеностите на преводите и рецепцията на скандинавските литератури в България – Бучуковска 2003; Ганчева 2003, 2014; Господинова 2011, Михайлова 2000; Тенев 2020, Тетимова 2009, 2014, 2019. В тях се разглеждат също отделни подпериоди на посочените тук периоди.

² Въпросът за тези условно наречени „влияния“ или „диалози“ със Скандинавския север е разгледан и анализиран обстойно в публикациите на литературоведа Катя Кузмова-Зографова (Кузмова-Зографова: 2015).

³ Понятието, въведено през 1984 г. от германските преводачи Райс и Вермер (Райс/Вермер 1984)

издание на неговите произведения, а преводите са дело на именити български интелектуалци и писатели.

Вторият период (1944 – 1980 г.) се характеризира с публикуването на по-малко, но по-качествени преводи, направени директно от норвежки език, по-рядко от език-посредник, но вече в контекста на новите разбирания за превода и преводната наука, обобщаваща в себе си знания от езикознанието, литературознанието и културологията. През този период българската четяща аудитория още по-добре опознава норвежките класици. Издава се томът „Избрани пиеси“ на Хенрик Ибсен, включващ драмите „Подпори на обществото“⁴, „Куклен дом“, „Призраци“, „Народен враг“, дело на „изтъкнатия преводач от немски език и културен посредник Димитър Стоевски“ (Килева-Стаменова 2019: 161). Димитър Стоевски превежда също разкази на Бьорнстерне Бьорнсон.

В периода 1980 – 1989 г. издателство „Народна култура“ отпечатва отделни творби на видни представители на норвежката литература, преведени от норвежки език или редактирани от Вера Ганчева и Антония Бучуковска. Тези изданията са придружени от богати по съдържание техни статии за творчеството на конкретните писатели, поместени като преговори или послеслови. За първи път в директни преводи излизат норвежките народни приказки (1983 г.), както и някои произведения на Сигрид Унсет, например романът „Йени“ (1985 г.), и двете дело на Антония Бучуковска. През 1984 г. на български език се публикува поезията на Ролф Якобсен, майсторски пресътворена от Вера Ганчева. Издават се също отделни творби на Юхан Борген („Песента на звездите“, 1985 г.), Сигюр Хул („Един ден през октомври“, 1983 г.), Гюнар Столесен („Докато смъртта ни раздели“, 1986 г.), Кнут Фалбакен („Тежки времена“, 1989 г.). За първи път излизат произведения на Кнут Хамсун в превод директно от норвежки език – „Виктория“ (1989 г.), дело на Антония Бучуковска и „Пан“ (1993 г.), дело на Вера Ганчева. През 1997 г. българският читател се запознава също със световно признатия роман на писателя Юстайн Гордер – „Светът на Софи“, преведен от немски, но редактиран и сверен с норвежкия оригинал от Антония Бучуковска. По-късно, през 2011 г., в България е издадено и друго известно произведение на Юстайн Гордер – „Vita

⁴ Имената на автори и произведения са цитирани тук с транскрипцията, с която са издадени през съответната година.

brevis”, превод от норвежки на Антония Господинова, която също е автор на първите директни преводи на пиеси на Хенрик Ибсен на български език, направени с цел поставяне на сцена – „Куклен дом“ (2001 г.) и „Хеда Габлер“ (2003 г.). Преводи на Антония Господинова на драмите на Ибсен се издават и по-късно в томовете на „Хемус Груп“ – „Малкият Ейолф“ (2010 г.), „Куклен дом“ (2010 г.), „Жената от морето“ (2010 г.), „Стълбовете на обществото“ (2016 г.), „Призраци“ (2016 г.).

След 2000 г. се наблюдава силен подем в превода на норвежка литература на български език, а предпоставките за това са посочени и обобщени от Иван Тенев в негова статия от 2020 г.: „Причините за засиленото присъствие на скандинавските литератури в България са различни – наличието на преводачи от нордски езици, подготвени в специалност „Скандинавистика“ на Софийски университет „Св. Климент Охридски“; облекченото финансиране на преводите от страна на НУРЛА и други институции; повишеният интерес към литературите от Скандинавския север в световен мащаб и закономерно по-яркото им присъствие на международните панаири на книгата.“ (Тенев 2020: 191, 192)

НУРЛА (Държавната агенция за подкрепа на норвежката литература в чужбина) предлага различни програми за финансиране на превода и издаването на норвежки книги извън Норвегия – както художествена, така и научна литература. С финансовата подкрепа на НУРЛА на български език в периода 2000 – 2021 г. се издават по няколко произведения от следните норвежки автори: Ю Несбьо, Карин Фосум, Рой Якобсен, Пер Петершон, Том Егеланд, Анне Б. Рагде, Вигдис Йорт и много други. Представена е също поезията на Улав Х. Хауге и Ларш Собю Кристенсен. Сред преводачите се открояват имената на скандинавистите Ева Кънева, Росица Цветанова, Стела Джелепова, Мария Николова, на Анята Качева. Рецепцията и преводите на норвежка и скандинавска литература в периода 2000 – 2021 г. е недостатъчно проучена и анализирана, нуждае се от задълбочено изследване на стиловите и езиковите особености на преведените творби.

Настоящата публикация прави опит да запълни тази празнота. Тя насочва вниманието към няколко норвежки книги, издадени на български език в последните две години на пандемия (2020/2021 г.), в които често се опитваме да намерим смисъл в съществуването си, да се справим с новата ситуация, да се приспособим към всичко, което се случва в света и в нашата страна. Правим опит, включително с помощта на литературата, да въведем ред в хаоса.

Според българските издатели в този период в България се четат повече книги, отколкото през 2019 г., например. Популярно става купуването им онлайн, а не от книжарница. Превес сред изданията има криминалната литература – скандинавският криминален роман (Nordic noir) се нарежда на второ място в България, веднага след английския. От норвежки писатели в последните години (2020/2021 г.) са преведени книги на Том Егеланд – „Огледало на злото“ (*Trollspeilet* – една от първите книги на писателя, издадена през 1997 г., която излиза на български език през 2021 г.) и книгата на Торкил Дамхауг „Сигурни знаци за твоята смърт“ (*Sikre tegn på din død*) 2013 г.⁵

Тази публикация ще разгледа три норвежки книги, които не принадлежат към криминалния жанр. Това са „Срещу природата“ (*Imot naturen*) от Томас Еспедал, „Неспокойните“ (*De urolige*) от Лин Улман и „Трилогия“ (*Trilogien*) от Юн Фосе.

Целта на статията е да се очертае рецепцията, да се представят най-важните теми и мотиви в тези преведени норвежки книги, както и различни стилистични особености на оригиналите и на преводите.

Общото в трите произведения е т.нар. „автобиографично“ или „интимно“⁶ писане, на което те се основават. Писателите споделят с нас, читателите, своите лични преживявания и чувства. Това ни помага да вникнем в мислите на авторите и по този начин да ги преживеем като свои собствени, да почувстваме близост, въпреки различията в социалния и културния контекст, в който живеем. Общ похват в тях е също фрагментарното писане – и трите книги представляват съвкупност от отделни откъси, чрез които са представени мислите и преживяванията на героите.

Книгата на Томас Еспедал „Срещу природата“ наподобява дневник, в който четем няколко кратки истории, вплетени в един разказ. Главният герой преразказва отделни епизоди от живота си или свързани с тях реални човешки съдби, например любовната история

⁵ По статията „Според националната статистика: Всеки втори чете и купува книги“, публикувана в електронното издание на в. „Политика“ от 24.05.2021: <https://politika.bg/bg/a/view/spored-nacionalnata-statistika-vseki-vtori-chete-i-kupuva-knigi-88170>

⁶ За актуалността и насоките на развитие на този жанр в последните 10 години пише португалската изследователка Паула Морао (Морао 2020: 11-24)

на френския философ Пиер Абелар и неговата ученичка Елоиза. Преживяването на любовта, щастието и болката от несподелената любов заемат централно място в произведението.

Книгата е издадена в Норвегия през 2011 г., след като авторът Томас Еспедал, роден в Берген през 1961 г., публикува няколко подобни фрагментарни романа, наречени от него „дневници“, „тетрадки“ или „спомени“ – „Срещу изкуството“ (*Imot kunsten*), издадена през 2009 г., „Спомен“ (*Erindring*, 1996 г.), „Биография“ (*Biografi*, 1999 г.), „Дневник“ (*Dagbok*, 2003 г.), „Писма“ (*Brev*, 2005 г.). За книгата си „Срещу природата“ той получава престижната норвежка литературна награда „Браге“.

„Срещу природата“ излиза на български език в превод на скандинависта Ростислав Папазов през 2020 г., издадена и представена от издателство „Персей“ като „норвежкият литературен шедевър“ (Еспедал 2020: 5). Тя се препоръчва на българския читател от няколко статии в интернет⁷, които посочват хармонията, съществуваща между преживяванията на главния герой и природата, и дават висока оценка на езика и стила на романа (Бодаков 2020; Калчева 2020).

Книгата в действителност е интересна с различните проявления на природата в нея. Тя разглежда странностите на човешката природа, различните състояния на духа, както и многообразието от растителен и животински свят, които ни заобикалят. От една страна природата, според автора, може да бъде „буйна, стихийна, унищожителна, а от друга – плаха и невинна“ (Еспедал 2020: 9). Налага се също идеята за живот на човека в хармония с природата – изключително актуална тема в последните години.

Предизвикателство за преводача, пристъпващ към превода на тази книга, представляват множеството метафори и сравнения, както и лапидарността на изказа внимателно подбраните думи, кратките елиптични изречения, повторенията, измислените думи от автора – всички тези особености допринасят за звученето на романа като поезия в проза. Ето откъс на български и на норвежки език на подобна поетична част от произведението:

⁷ <https://azcheta.com/tomas-espedal-sreshtu-priodata/>, <https://toest.bg/basho-espedal-sis/>

Ям, пия

Простичко, чисто.

Бял хляб, бяло тяло.

Толкова простичко, толкова чисто.

Потапям хляба във виното, как само хлябът попива кръвта ѝ.

Така червена, така чиста. Така червено, така бяло. Така бяло, така чисто. Толкова бяло.

Толкова бяло, толкова бяло. Чисто, червено.

Така червено, така мъртво, отново родено. Така родено и мокро. Мокро и сладко.

Така сладникавочервено. Така сладникавочервено в устата.

Така мъртвомокро в устата. Вътре в. Вътре в устата. Така мъртвородено в устата. Вътре в. В устата. В устата в... (Еспедал 2020: 123, 124)

Spiser, drikker.

Det er enkelt, det er rent.

Hvitt brød, den hvite kroppen.

Så enkelt, så rent.

Dypper brødet i vinen, hvordan brødet trekker opp i seg blodet hennes.

Så rødt, så rent. Så rødt, så hvitt. Så hvitt, så rent. Så hvitt. Så hvitt, så hvitt. Så rent, så rødt.

Så rødt, så dødt, så født. Så født og bløtt. Så bløtt og søtt. Så søtrødt. Så søtfødt i munnen.

Så dødbløtt i munnen. Inne i. Inne i munnen. I min. Så dødfødt i munnen. Inne i. I munnen.

I munnen i... (Espedal 2011: 148, 149)

На норвежки този откъс звучи като стихотворение, а преводачът успява да реконструира оригинала и поетизира превода, така че той също да звучи като поезия в проза и на български.

В превода на романа „Срещу природата“ има и някои несполуки, например превеждането на 17-ти май (17. mai), националният празник на Норвегия, като „денят на независимостта“ (Еспедал 2020: 150), вместо „денят на конституцията“. На 17-ти май 2014 г. Норвегия извоюва правото да има собствена конституция, но не и своята пълна независимост,

тъй като от съюз с Дания преминава към съюз с Швеция и остава под шведска корона до 1905 г., когато получава своята независимост.

Като изключим тази неточност, преводът на български е коректен спрямо оригинала и се възприема леко от българските читатели.

Другата книга, която бих искал да разгледам в тази статия, е „Неспокойните“ (*De urolige*, 2015 г.) от Лин Улман – последното издадено до момента произведение на писателката. Когато дебютира с романа си „Преди да заспиш“ (*Før du sovner*, 1998 г.), Лин Улман вече има своята кариера на критик и журналист. Други, издадени от нея произведения, но непреведени на български език са „Когато съм при теб“ (*Når jeg er hos deg*, 2001 г.), „Пощада“ (*Nåde*, 2002 г.), „Благословено дете“ (*Et velsignet barn*, 2005 г.), „Скъпоценното“ (*Det dyrebare*, 2011 г.).

В „Неспокойните“ авторката разказва собствената си история и тази на своите известни родители – шведския режисьор Ингмар Бергман и норвежката актриса Лив Улман. Книгата е написана с много откровеност, хумор и тъга. Лин Улман споделя преживявания от последната година на баща си, но в същото време четем много други спомени от детството, юношеството и живота на възрастните, които са вплетени в основната история. След издаването си в Норвегия през 2015 г. книгата „Неспокойните“ е номинирана за наградата за скандинавска литература на Северния съвет, печели наградата на норвежките читатели, преведена е на много езици, включително на български език, издадена от „Колибри“ през 2020 г.

В България „Неспокойните“ има добър прием. Посочва се, че това не е хронологична биография, че книгата е много повече дневник, отколкото роман. Описана е и като много лична, интимна и нежна. Книга за любовта между баща и дъщеря. Произведението може да бъде прочетено и разбрано както от хора, които познават добре и харесват Ингмар Бергман и Лив Улман и тяхното творчество, така и от хора, които не са чували за тях. В една от статиите, в които е представен, романът се квалифицира като „омагьосваща елегия, копнееща лирична поема, лирика в проза“ (Апостолова 2020) ⁸.

⁸ <https://literaturnirazgovori.com/bookreviews/2020/11/27/11-13- -неспокойните-на-лин-улман-за-родителите-деца-и-децата-които-нямат-търпение-да-пораснат.html>

Преводът също получава висока оценка, той се възприема леко от българските читатели, защото преводачът успява да възпроизведе точно и художествено поетичния стил на оригинала. Това доказва следният откъс:

„Равнинен пейзаж. Дърветата – наклонени. Пътят леко криволичи. Морето е сиво като паяжина, бледо, зелено, тихо. Морето умира от липсата на кислород. Понякога повърхността е покрита с отровни водорасли, те са меки като стари килими. Колелото е червено, под гумите му стържат малки камъчета. Толкова е червено, че независимо с какво го сравнявам – с макове например, които също растат край пътя в Хамаш, сравнението винаги е грешно. Колелото е по-червено от всичко червено на света.“ (Улман 2020: 35).

(Landskapet er flatt. Trærne er krokete. Veien slingrer mykt. Havet er kingelgrått, blekt, grønt, stille. Havet dør av surstoffmangel. Av og til er havet dekket av giftige alger, algene er bløte som gamle vegg-til-vegg-tepper. Sykkelen er rød, det knaser i småstein under hjulene. Sykkelen er så rød at uansett hva jeg finner på å sammenligne den med – valmyer, for eksempel, som også vokser langs veikanten på Hammars – så blir det feil. Sykkelen er rødere enn alt annet jeg kommer på som er rødt...(Ullmann 2015:98)

Преводачът успява да намери точни съответствия на сравненията, които авторката използва в този откъс, за да опише пейзажа на остров Хамаш, с който е свързано детството ѝ.

Тъй като Лин Улман произхожда от двуезично семейство – баща ѝ е швед, а майка ѝ е норвежка, тя пише този дневник или разказ за детските и юношеските си години предимно на норвежки, но и с чести вмъквания на думи и изрази, на цели пасажки на шведски език. Шведските думи от оригинала обикновено са курсивирани в норвежкия текст. Българският преводач – скандинавистът Радослав Папазов, има отлични познания както по норвежки, така и по шведски език и това проличава много добре в превода му, тъй като той точно превежда и от двата близкородствени езика:

„Da jeg var to år og skulle døpes, skrev faren min i et brev: *Jag önskar dig ständig längtan och förboppningar för utan längtan kan man inte leva.*“ (Ullmann 2015: 168)

„Когато съм била на две и е предстояло кръщенето ми, баща ми е написал до мен в едно писмо: *Желая ти вечно да имаш копнеж и надежди, защото без копнеж не се живее.*“ (Улман 2020: 145)

„Чак след две години детето ще бъде кръстено, но този ден в съда, както и всеки път, когато се чуват по телефона, майката и бащата го наричат бебето, *детето на нашата любов* и думи на шведски и норвежки, описващи меки неща – *сметана, яворово листо, лен, кадифе*.“ (Улман 2020: 20)

„Det skal ta ytterligere to år før barnet blir døpt, men dagen i retten får den morens etternavn, og når moren og faren møttes eller er i telefonen, kaller de det bäbisen eller *vårt kjærlighetsbarn* og ord på svensk og norsk som beskriver myke ting – *grädde, lønneblad, lin, len*.“ (Ullmann 2015: 22)

В някои случаи, когато е особено важно, шведските и някои от норвежките думи са запазени в българския текст. Получава се игра на думи, която преводачът успява да запази. Ето пример от подобен откъс:

„Тя беше толкова слабичка. Сякаш беше от семейство на насекоми. А и той обичаше да я чува как писука на норвежки. *Øyestikker*. Водно конче. Момичето пък харесваше шведския вариант. *Trollslända*. И не я беше страх от него. Страх я беше от конски мухи. *Broms*. И едри комари. *Harkrank*.“ (Улман 2020: 34)

Норвежките и шведските думи са подчертани и вмъкнати, на норвежки или шведски, също и в българския текст, до съответните си еквиваленти. С този свой избор преводачът успява да запази ефекта от оригиналния в преводния текст.

Последно в тази статия ще бъде разгледан преводът на романа „Трилогия“. Авторът на произведението – Юн Фосе, е роден през 1959 г. в град Хаугесюн, Югозападна Норвегия. Познат е преди всичко с драматургичното си творчество – издал е 28 пиеси и е световно известен в областта на сценичните изкуства. Фосе е също автор на над 40 книги в други жанрове – романи, разкази, поезия, есета, детски книги. Лауреат е на най-голямото отличие за драматургия в Норвегия – наградата „Хенрик Ибсен“. За романа си „Трилогия“ (норв. *Trilogi*) Фосе е удостоен с наградата за литература на Северния съвет.

Романът „Трилогия“ излиза на български език през януари 2021 г. в превод на скандинавистката Стела Джелепова, издателство „ЛИК“. Книгата е отпечатана в Норвегия в своята цялост през 2014 г. и съдържа в себе си три фабулно свързани произведения със заглавия *Andvake* (2007 г.), *Olavs draumar* (2012 г.), *Kveldsvævd* (2014 г.), преведени много находчиво на български с литературните и архаични думи „Бдение“, „Бленуванията на Улав“ и „Отмала“. В края на месец септември 2021 г. Стела Джелепова беше удостоена с наградата

на Съюза на преводачите в България за „ярки постижения в областта на превода“ именно за работата си по „Трилогия“. Преводът на романа Стела Джелепова посвещава на паметта на покойната проф. Вера Ганчева (1943 – 2020 г.), „без която той не би бил възможен“, както е записано в началото на изданието.

Трите кратки романа в „Трилогия“ проследяват историята на младо семейство в безизходица, което обикаля по улиците на непознат норвежки град (вероятно Берген) и търси място за живеене, но и човешка близост и съчувствие. Сюжетът се развива в отминала епоха и преминава през няколко поколения. В някои отзиви и анализи в Норвегия, посветени на романа, се допуска, че най-вероятно основната сюжетна линия се развива през късното Средновековие.

В България книгата и преводът получават високо признание. В една от статиите, представящи произведението, се споменава, че въпреки че Юн Фосе се обсъжда като бъдещ носител на Нобеловата награда за литература в световните медии, той все още е неизвестен у нас.⁹ Действително „Трилогия“ е първото произведение на Фосе, издадено на български език. В други отзиви се обръща внимание и на „поетичния език на романа, сюрреализма, повторенията, опростения неформален стил, променящото се разказно време, дългите изречения, с които авторът ни поднася своята „приказка за една жестока реалност“. Текстът е описан още като „мистериозен, таен и трогателен вик за любов.“ (Павлович 2021)¹⁰

„Трилогия“ е преведена на около 30 езика, но представлява истинско предизвикателство и нелека задача за всеки преводач. Основната причина за това е, че романът е написан на нюноршк (букв. „новонорвежки“). Нюноршк е по-малко разпространената съвременна писмена книжовна норма на норвежкия език, наред с равнопоставената ѝ и основана на писмения датски език норма букмол¹¹. Означаването на книжовната норма нюноршк като „новонорвежки“ в заглавните страници на романа не е напълно точно, тъй като в българската скандинавистика терминът „новонорвежки“ е запазен за назоваване на съответния етап от историческия развой на норвежкия език, наред със „среднонорвежки“ и

⁹ <https://bnr.bg/sofia/post/101406819/romanat-trilogia-na-un-fose-izleze-za-parvi-pat-v-bulgaria>

¹⁰ <https://www.book.store.bg/p296457/trilogia-iun-fose.html>

¹¹ Специфичната съвременна езикова ситуация в Норвегия е описана от Иван Тенев в статията му „За някои термини в скандинавистиката“ (Тенев 2019: 191 – 208)

„старонорвежки“. Бидейки писмена *норма*, а не език, няма основания нюноршк да бъде наричан и „новонорвежки *език*“.

Цел на обучението по норвежки език за чужденци в общия случай е букмол, така че много малко от изучаващите норвежки език имат познания по нюноршк. Въпреки това, поради близостта на двете норми, обучаваните разбират нюноршк, могат да четат текстове, написани на него. За да превеждат от нюноршк обаче, е необходимо да се обучават допълнително и самостоятелно да изследват спецификата на граматиката, лексиката и ритмиката. Стела Джелепова е положила усилия в тази посока, като е проучила специфичните фонетични, морфологични и синтактични особености на нюноршк, за да преведе текста на романа адекватно и точно.

Освен че пише на нюноршк, Юн Фосе има специфичен стил, изпълнен с разговорни фрази, повторения, недовършени изречения, преплитане на случки. Всички тези характеристики доближават произведенията му до устната реч. Те са увлекателни, но и изпълнени с неясни препратки към други събития. Затова Стела Джелепова признава (Джелепова 2021)¹², че в определени по-трудни моменти е правила справки с английския превод на романа, за да се увери, че е разбрала правилно текста. Въпреки трудностите тя успява да предаде коректно и в детайли трилогията на Юн Фосе.

По отношение на морфологичните особености на оригинала, които имат специфичен стилистичен ефект, прави впечатление постоянният преход от минало просто към сегашно време и обратно. Преводачката споделя, че остава вярна на стила на оригиналното произведение, като запазва всички преходи от минали към сегашни глаголни времена с риск това да не се възприеме добре от редактора или от българския читател. Въпреки това текстът се възприема леко, т.е. преводачката е постигнала точност спрямо оригинала и същевременно добро звучене на български език.

Предизвикателство е и синтаксисът на текста – романът е написан така, както се говори – сякаш е устен разказ, предаден от автора. Както се лее говоримата реч, така и в произведението почти няма точки, т.е. всяка отделна глава представлява едно изречение.

¹² <https://www.youtube.com/watch?v=e2z-ROaGHkM>

Допълнителна разговорност придават повторенията. Те частично са предадени от Стела Джелепова, така че да не се влезе в противоречие с изискванията на българската стилистика. В посоченото по-горе интервю преводачката споделя, че при всички тези повторения в оригинала стриктно е следяла да не изпусне някоя отделна дума или изречение, които се повтарят многократно. Така тя успява да запази звученето на книгата, наподобяващо това на приказка, разказана до камината. Едновременно с трилогията Стела Джелепова четете норвежки народни приказки и това ѝ помага естествено да се придържа към поетичния стил на разказване в норвежкия фолклор, използван и от Фосе. Тя умело го претворява и успява да постигне сходно звучене на български език.

В края на произведението авторът Юн Фосе недвусмислено показва, че разказва историята на собствения си род. Така романът се доближава до т.нар. автобиографично писане и допълнително се сближава с българския читател, който, въпреки културните различия, успява да съпреживее мислите и чувствата на героите, предадени безупречно от Стела Джелепова. Ето откъс от края на романа:

„...Хубава цигулка, личи си, казва Алида

И подава цигулката на Сигвалд, той прибира цигулката в калъфа и застава до тях, и после стои така, с калъфа с цигулката, и Алес си мисли, че Сигвалд, добрият ѝ брат Сигвалд, беше свирач, почти нищо друго, но му се роди дъщеря, извънбрачно дете, и на дъщерята май ѝ се роди син, и той май се казва Юн и като че ли също е свирач, и уж бил издал книги със стихове, да, какво ли не измислят хората, мисли си Алес...“ (Фосе 2021: 226)

„...Det er ei god fele, det ser eg, seier Alida

og ho rekkjer fela til Sigvald, han legg fela att ende i skrinet og stiller seg opp attmed dei, og så

står han der med feleskrinet og Ales tenkjer at Sigvald, gode bror Sigvald, han vart spelemann, ikkje mykje anna, men han fekk ei dotter, ein lausunge, og dottera skal visstnok ha fått ein son og han heiter visst Jon og skal vera spelemann han òg og så skal han visst ha fått gjeve ut ei bok med dikt, ja, folk gjer no på så mykje, tenkjer Ales“ (Fosse 2014: 236)

Анализът на рецепцията и преводите на трите произведения, разгледани тук, показва, че творческото съпреживяване, пренагласянето към индивидуалното в стила на даден автор е пътят за преодоляването на дистанцията между различните култури, между авторът и читателите на дадено произведение. Преводачът има основна роля в този процес на сближаване и като носител на двете култури – изходната и целевата, с работата си той

проправя мост и осъществява действителния „пренос“ на дадено произведение в целевата култура.

Библиография

Апостолова 2020: Апостолова, Антония. „Неспокойните“ на Лин Улман – за отчаяния копнеж и самотата между прочути родители.

<https://literaturnirazgovori.com/bookreviews/2020/11/27/11-13>, 2020, 25.10.2021.

Бодаков 2020: Бодаков, Марин. По буквите: Башьо, Еспедал, Сис. <https://toest.bg/basho-espedal-sis/>, 2020, 12.22.2021.

Бучуковска 2003: Бучуковска, Антония. Рецепция на норвежката литература, преведена на български език. В: Преводна рецепция на европейските литератури в България. Т.5. Скандинавски и прибалтийски литератури. София: Академично издателство „Проф. М. Дринов“, 2003, 73-100.

Василева 2021: Романът „Трилогия“ на Юн Фосе излезе за първи път в България. <https://bnr.bg/sofia/post/101406819/romanat-trilogia-na-un-fose-izleze-za-parvi-pat-v-balgaria>, 2021, 20.11.2021.

Ганчева 2003: Ганчева, Вера. Скандинавските литератури в България. Минало, настояще, бъдеще. В: Преводна рецепция на европейските литератури в България. Т.5. Скандинавски и прибалтийски литератури. София: Академично издателство „Проф. М. Дринов“, 2003, 5-9.

Ганчева 2014: Ганчева, Вера. За ювелирната литература на Скандинавския север, преводите и плаващите пясъци на книгоиздаването. Разговор с професор Вера Ганчева. – Литературен вестник, 2014/40, 12.

Господинова 2011: Господинова, Антония. Известни личности от Норвегия: Уле Бюл, Хенрик Ибсен, Едвард Мунк, Гюстав Вигелан, Тур Хейердал. – „Европа 2001“, 2011/1.

Димитров 2021: Димитров, Георги. Според националната статистика: всеки втори чете и купува книги. <https://politika.bg/bg/a/view/spored-nacionalnata-statistika-vseki-vtori-chete-i-kupuva-knigi-88170/>, 2021, 15.11.2021.

Джелепова 2021: Джелепова, Стела. За трилогията на Юн Фосе. Интервю. <https://www.youtube.com/watch?v=e2z-ROaGHkM>, 2021, 20.11.2021.

- Килева-Стаменова 2019: Килева-Стаменова, Ренета. Преводът като творчески порив и творческа радост. В: На изток от слънцето, на запад от луната. Сборник в чест на проф. д-р Антония Бучуковска. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2019, 144-164.
- Калчева 2020: Обречената битка „Срещу природата“. <https://azcheta.com/tomas-espedal-sreshthu-prirodata>, 2020, 14.11.2021.
- Кузмова-Зографова 2015: Кузмова-Зографова, Катя. Знаменити, забравени, забранени. София: Изток-Запад, 2015.
- Михайлова 2000: Михайлова, Надежда. Преводи на произведения от датски автори на български език. Качествени и количествени показатели. В: Датската литература в България – един век очарование. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2000, 161-171.
- Морао 2020: Морао, Паола. Тайното и реалното. Съвременни пътища на автобиографията и интимното писане. В: Philologia/Филология. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2020, 11-24.
- Павлович 2021: Павлович, Елица. Трилогията на Юн Фосе – тъжна песен от Севера. <https://byelenamilanova.wixsite.com/popaganda/post>, 2021, 15.11.2021.
- Райс/Вермер 1984: Reiss, Katharina, Hans J. Vermeer. Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie. In: Lingwistische Arbeiten. Halle: Max Niemeyer Verlag, 1984.
- Тенев 2019: Тенев, Иван. За някои термини в скандинавистиката. В: На изток от слънцето, на запад от луната. Сборник в чест на проф. д-р Антония Бучуковска. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2019, 191-208.
- Тенев 2020: Тенев, Иван. За преводите на норвежка литература в България след 2000 г. В: Преводът между конюнктурата и мисията. Посттоталитарни стратегии за представяне на чуждите литератури в България. София: Издателски център „Боян Пенев“, Институт за литература на БАН, 2020, 191-198.
- Тетимова 2009: Тетимова, Евгения. Кнут Хамсун и България. София: Специалност „Скандинавистика“, 2009.
- Тетимова 2014: Тетимова, Евгения. Скандинавските литератури в България. – Литературен вестник, 2014, № 40, 13.

Тетимова 2019: Тетимова, Евгения. Норвежките народни приказки на български език – рецепция, езикови и преводни особености. В: На изток от слънцето, на запад от луната. Сборник в чест на проф. д-р Антония Бучуковска. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2019, 50-60.

Източници на примерите

Еспедал 2020: Еспедал, Томас. Срещу изкуството. София: Персей 2020.

Фосе 2021: Фосе, Юн. Трилогия. София: ЛИК, 2021.

Улман 2020: Улман, Лин. Невидимите. София: Колибри, 2020.

Espedal 2011: Espedal, Tomas. Imot naturen. Oslo: Gyldendal norsk forlag, 2011.

Fosse 2014: Fosse, Jon. Trilogien. Oslo: Samlaget, 2014.

Ullmann 2015: Ullmann, Linn. De urolige. Oslo: Oktober, 2015.